

ZOLTÁN TÚRÓCZY JA SUOMI

TT hc Martti Voipio

Helsingissä kevätkesällä 1931 pidetyn neljännen suomalais-ugrilaisen kulttuurikongressin osanottajien joukossa oli Győrin luterilaisen seurakunnan kirkkoherra Zoltán Túróczy (1893-1971), jota suomalaiset kutsuivat tuomiorovastiksi, kun hänen seurakuntansa johdossa oli piispa. Túróczy oli pappissukua. Hänen isänsä oli Miskolcin lähellä sijaitsevan Arnótin kirkkoherra, Miskolcin piispan tyttärenpoika ja hänen esi-isiinsä kuului Budavárin luterilaisen seurakunnan ensimmäinen kirkkoherra.

Túróczy oli tullut uskoon amerikkalaisperäisen Christian Endeavour-herätysliikkeeseen kuuluneessa Bethánia-yhdistyksessä, perustanut yhdessä ystävänsä Aladár Gáncsin kanssa Kristillisen ylioppilasliikkeen luterilaisen osaston ja Ystävyysliikkeen nimellä tunnetun herätyshenkisen painostusryhmän luterilaiseen kirkkoon. Hän oli myös Harangszó-nimisen kirkollisen viikkolehden toimittaja ja laajalti käytetty luennoitsija ja saarnamies.

Unkarin johtomiehistä kreivi Pál Teleki oli jo silloin kiinnittänyt huomionsa Suomen Unkarillekin esimerkiksi kelpaavaan yhteiskuntajärjestykseen ja kansalliseen kulttuuriin. Totalitaarisen vaaran uhatessa sekä idästä, lounaasta että lännestä pohjoismainen demokratia näytti käyttökelpoiselta vaihtoehdolta, jota pian myös János Kodolányi esitteli unkarilaisille. Luterilainen paroni ja professori Pál Podmaniczky oli käynyt Suomessa jo 1924; kääntänyt unkariksi Paavo Ruotsalaisen elämäkertaromaanin ja antanut sille Unkarin silloisissa oloissa varsin haastavan nimen "Talonpoikaisprofeetta".

Túróczy oli tutustunut Podmaniczkyyn löytöihin ja ensimmäisiin vaihtoteologeihin Gyula Dedinszkyyn ja Toivo Laitiseen. Eräät pappismiehet olivat epäilleet Túróczyn edustaman herätyskristillisyyden sopivuutta unkarilaiselle kansanluonteelle. Suomen herätysliikkeiden Túróczy toivoi todistavan, että herätys sopi myös suomalaisunkarilaisille eikä vain indogermaanisille kansoille.

Túróczy on kertonut suomalais-ugrilaisten kulttuurikongressien ensimmäiseksi kiinnittäneen hänen huomiotaan suomalaisiin. Hänen nimeään ei kuitenkaan ole Budapestissa 1928 pidetyn kolmannen kongressin painetussa pöytäkirjassa. Helsingissä hän oli aktiivisesti mukana ja osallistui unkarilaisten edustajana uskonnollisen jaoston työhön. Hän sai tehtäväkseen yhdessä Viron arkkipiispa Hugo Rahamäen kanssa laatia kongressin päätoimikunnalle kirjelmän diasporatyön ottamisesta seuraavan kongressin ohjelmaan. Hanke ei tuottanut tulosta, mutta johti suomalais-ugrilaisen pappeinkokouksen järjestämiseen Budapestissa 1937.

Kulttuurikongressien alkuunpanija ja toimimies kouluneuvos Matti Pesonen oli tunnettu herännäisjohtaja. Niin ei ole ihme, että Túróczya pyydettiin esittämään Unkarin heränneiden tervehdys Viipurin herättäjäjuhlilla heinäkuun alussa.

Heinäkuun 7 päivänä 1931 kaksi unkarilaista miestä seisoj 8000-henkisen heränneen juhlakansan edessä Viipurissa Havin ulkojuhlapaikalla. Vanhempi heistä, pieni Gandhin näköinen mies oli Zoltán Túróczy. Nuorempi oli Suomessa edellisen lukuvuoden viettänyt pastori Pál Zászkaliczky, joka jo pystyi toimimaan tulkkina.

Túróczy esitti Unkarin heränneiden tervehdyksen tässä Viipurin herättäjäjuhlissa. Se julkaistiin Hengellisen Kuukauslehden seuraavassa numerossa. Selostan sen alun ja lopun sanasta sanaan:

"Eikö totta, ette ymmärrä minun puhettani? Katsokaas, tämäkin on synnin seuraus. Synti aina erottaa ihmiset. Synnin tähden eivät voi ihmiset toisiansa ymmärtää. Kerran meidän esi-isämme asuivat yhdessä ja puhuivat samaa kieltä, mutta nyt ei suomalainen ja unkarilainen ymmärrä toinen toistansa. Me emme ole ainoastaan verisukulaisia. Vielä paljon suurempi sukulaisuus on

meillä keskenämme: hengen sukulaisuus. Ja hengen sukulaisuus on aina voimakkaampi kuin verisukulaisuus. Saman Isän lapsia olemme, Kristuksen pelastamia, saman Pyhän Hengen tuli palaa meissä."

"Kun eilen pattereilta kuuntelin puheita, kuulin joka sanan kaksi kertaa. Talojen seinät toistelivat Jumalan sanaa. Kun kivetkin puhuvat, voiko silloin olla ääneti ihminen? Kun kivetkin tulevat liikutetuiksi, voiko silloin jäädä kivikovaksi ihmissydän? Mitä vastaat Jumalan sanomaan?"¹

Kuin vastaukseksi tervehdykseen oli sen päätyttyä juhlakentällä alkanut vanhaan herännäistapaan kaikua virsi:

"Ja Herra myös sovittaa niin, kun joudumme kiusauksiin,
ett' kaukaakin tulevat todistajat ja siunatut kehoittajat
kuin ahdistetuille ja kuolleille luille myös elämän ilmoittavat.
O suloinen ylkä, et morsiantas hylkää,
vaikk' oisikin väsynyt, unelias,
vaan lähetät todistajas meit' herättämähän ja virkistämähän ja
toivomaan tulemistas."

(Vanhat Siionin Wirret 90:4).

Puhe oli tehnyt kuulijoihin pysyvän vaikutuksen. Viipurin valleista vastannut kaiku oli vahvistanut sitä, koska puhuja oli hänelle luonteenomaisen havainnollisuutensa mukaisesti viitannut kivien puhumiseen. Matti Pesonen muisteli tervehdystä vielä vähän ennen kuolemaansa.²

Herättäjuhlat puolestaan olivat tehneet Túróczyyn syvän vaikutuksen. Kotiin palattuaan hän julkaisi lehdessään kirjoituksen Minun puolestani rukoillaan! Siitä kerrottiin minulle, kun viisi vuotta myöhemmin pääsin Unkariin opiskelemaan. Kirjoitukseen liittyi kaksi kuvaa.

¹ Unkarin heränneiden tervehdys Viipurin herättäjuhlassa 9.7.1931. Hengellinen Kuukauslehti 7-8/1931, 133-134.

² Taipale, Pentti: Salatun voiman mies. Matti Pesosen elämä ja toiminta. 1980, 357-358.

Kumpikin niistä esitti rukoukseen polvistunutta herännäisasuista kansaa, toinen tyttöjä, toinen miehiä. Linaan sen lopun:

"Olin Suomessa heränneiden suurilla juhlilla. Viipurin valkeilla oli koossa 8.000 luterilaista. Päätöstilaisuuden viimeisessä rukouksessa he alkoivat rukoilla meidän unkarilaisten puolesta. Mahtavien vallien keskellä kaikui rukouksen voimakas ääni. Se kaikui kaupungin muureista.

Minun sydäntäni särki se, minkä nyt olen tahtonut teille sanoa: Minun puolestani rukoillaan!

Siellä rukoiltiin Unkarin kansan hengellisen heräämisen puolesta. Jumalalta pyydettiin, että hän yrittäisi herättää meidät lempeästi niinkuin aamun kajastus nukkuvan ihmisen tai äidin suukko koulun lähtevän lapsen. Mutta jos meissä ei synny liikettä, silloin Hän ravistakoon ja lyököön meitä, kunnes heräämme, sillä herätys on kaikkein tärkeintä.

8.000 uskovaista rukoili polvillaan Unkarin kansan herätyksen puolesta, minun kääntymiseni puolesta. Julkaisen kaksi kuvaa tästä rukouksesta. Katso niitä tarkasti ja sano:

En voi, en saa, minulla ei ole oikeutta olla tekemättä sitä, mitä he rukoilevat puolestani! Minun on tehtävä parannus!

Käännytä minut, Herrani, että tekisin parannuksen."³

Miten unkarilaiset olivat tulleet Viipurin Herättäjäjuhlille ja mitä he sieltä hakivat? He olivat olleet kesäkuun puolivälissä Helsingissä pidetyssä neljännessä suomalais-ugrilaisessa kulttuurikongressissa. Ensimmäinen kongressi, oikeastaan suomalais-virolainen koulukokous oli tunnetun herännäisjohtajan, kouluneuvos Matti Pesosen toimesta pidetty Helsingissä kymmenen vuotta aikaisemmin. Pesonen oli vanha heimoystävä. Hän oli käynyt Unkarissa jo 1911. Heränneeseen parooni ja professori Pál Podmaniczkyyn hän oli tutustunut

³ Túróczy, Zoltán: Imádkoznak értem! Harangszó 36/1931 szeptember 6, 289-281.

viimeistään tämän käytyä Suomessa kaksikin kertaa 1924. Kielitaitoinen Podmaniczky oli jo etukäteen ollut kiinnostanut herännäisyydestä, sillä hän oli jossakin Carl Skovgaard-Petersenin nuorisokirjassa lukenut Paavo Ruotsalaisesta.⁴ Podmaniczky oli Suomessa käyntiensä jälkeen nopeassa tahdissa kääntänyt Aukusti Oravalan Ruotsalaisesta kirjoittaman elämäkertaromaanin. Túróczy tunsikin sen Suomeen tullessaan, sillä unkarinnos oli ensin ilmestynyt erään kristillisen nuorisolehden jatkokertomuksena. Pesonen oli ollut toimimiehenä kulttuurikongressin nimellä Tallinnassa 1924 pidetyssä tilaisuudessa ja samoin kolmannessa kulttuurikongressissa Budapestissa 1928. Nämä tilaisuudet olivat ensimmäiseksi kiinnittäneet Túróczyn huomion Suomen kansaan.⁵ Helsingissä Túróczy puhui kulttuurikongressin aikana Johanneksen kirkossa järjestetyssä iltahartaudessa tulkkinaan tuleva kenttäpiispa Toivo Laitinen. Puheessaan Túróczy kertoi, miten lähtemättömästi hänen mieleensä oli jäänyt alkajaisjumalanpalveluksen kolmikielinen Isämeidän rukous. Hän sanoi:

"Jatkuuko tämä rukous yhä? Onko joukossamme niitäkin, jotka ovat valmiit sitä jatkuvasti rukoilemaan juhlien loputtuakin? Onko niitä, jotka ovat valmiit itkemään omia syntejään, ja kansansa syntejä?"⁶

Kun Pesonen oli toimimiehenä kaikissa kulttuurikokouksissa, ei ole ihme, että hän kutsui Túróczyn myös Herättäjäjuhlille. Matka kulki kuitenkin Sortavalan kautta, jossa Túróczy, Zászkaliczky ja seuraavan lukuvuoden stipendiaatti Gábor Sztehlo osallistuivat Kristillisen ylioppilasliiton ylioppilas- ja lukiolaiskokoukseen. Liiton silloinen pääsihteeri, arkkipiispa Martti Simojoki ja monet muut muistavat yhteismatkan Sortavalasta Viipuriin Herättäjäjuhlille.

⁴ Oravala, Agoston: A parasztpróféta. Életrajzi Regény. Finn eredetiből fordította: Br. Podmaniczky Pál. A fordító kiadása. Sopron 1932, 381.

⁵ Viljanen, Paavo: Unkaria ja Suomea etsimässä. Herättäjä-Yhdistys, Lapua. 1965, 76.

⁶ Taipale, Pentti: Salatun voiman mies. Matti Pesosen elämä ja toiminta. Herättäjä-Yhdistys. Lapua 1980, 357.

Túróczyn ensimmäinen Suomen matka kesti parisen kuukautta. Hän kierteli paljon maassa, ainakin osan ajasta yhdessä mainittujen stipendiaattien kanssa. Tietävästi hänen kynästään on lähtöisin kolme hänen lehtensä Harangszón (Kirkonkellojen soitto) elo-syyskuussa julkaisemaa kirjoitusta.⁷ Niiden yhteisnimi on Suomalaisessa junassa.

Pakinoissaan Túróczy kertoo junassa hengellisiä lauluja ja virsiä laulavista ylioppilaista ja muista matkustajista, Amerikassa lesta-diolaisen parannuksen tehneestä entisestä juoposta, joka julkisesti todisti uskostaan, ja herätyskokoukseen matkustavien pappien aamuvirrestä. Junailija nuhteli siitä, koska hän pelkäsi, että muut vielä nukkuvat heräisivät.⁸

Túróczyn ensimmäinen matka maassamme tuotti vielä lyhyen kuvauksen Suomen kirkosta. Se on ilmeisesti adventtina 1932 pidetty esitelmä. Hän itse on maininnut sen kirjojensa joukossa, kun häneltä oli pyydetty henkilötietoja kunniatohtoriksi vihkimistä varten. Kun en sitä mistään löytänyt, menin lopulta lokakuussa 1990 Budan vanhassa linnassa sijaitsevaan Széchenyi könyvtáriin, Unkarin kansalliskirjastoon. Sieltä se löytyi, painoarkin käsittävä vihkonen. Sain siitä valokopion. Aivan alussa hän sanoo:

"Suomen kansa on unkarilaisten sukulaiskansa ja sellainen sukulaiskansa, joka tunnustaa sukulaisuuden. Niinpä meidän orpojen unkarilaisten on kunnioitettava sellaista sukulaista.

Suomen kansa on melkein kokonaan luterilainen. Miksi meitä köyhänä vähemmistökirkkona eläviä Unkarin luterilaisia ei kiinnostaisi maa, jossa kaikki julistaa sitä, että olemme luterilaisessa maassa!"

Túróczy esittelee eräitä Suomen luterilaiselle kirkolle ominaisia piirteitä: Kirkkouskollisuus, kirkon vetovoima, pappien kunnioitus, teologinen selvyys ja maallikoiden osuus. Suomen kirkko on veisaava

⁷ Pál Zászkaliczkyn leski Mária ei haastattellessani häntä Budapestissa lokakuussa 1990 pitänyt niitä miehensä kynästä lähteneinä.

⁸ Finn vonaton I-III. Harangszó 32/1931, 33/1931, 36/1931.

kirkko. Viimeisenä luonteenomaisena piirteenä Túróczy mainitsee liturgian rikkauden. Hän sanoo:

"Kirkonmenojen kulku on aivan toinen kuin meillä. Meillä jumalanpalvelus on kalvinilaisuuden vaikutuksesta luopunut Lutherin jumalanpalvelusjärjestyksen alkuperäisestä luonteesta. Siinä oli jäljellä puhdistettuna alkuperäinen evankeliumin rikkaus ja taiteellinen kauneus. Unkarilaisen korvalle alttaripalvelus on mitä oudoin. Alttaripalveluksessa pappi laulaa ja seurakunta vastaa laulaen."

"Tutustuminen Suomen luterilaisen kirkon elämään nöyryyttää meitä: 'Missä me Unkarin luterilaiset olemme?' Mutta se myös korottaa meitä: 'Sellaisia ovat luterilaiset!'"⁹

Túróczyn tällä ensimmäisellä matkalla Suomesta saama kuva on ylenpalttisen ihannoiva. Hänen oli käynyt niinkuin Arvi Järventaus on huomauttanut suomalaiselle käyvän Unkarissa. Kaksi ensimmäistä viikkoa ovat henkisesti humalluttavia. Vasta sitten rupeavat - jos rupeavat - silmät vähitellen huomaamaan epäkohtiakin.¹⁰

Túróczy ei ollut yksin. Erityisesti János Kodolányin kuvaukset samalta vuosikymmeneltä ovat yhtä romanttisia.¹¹ Samaa on sanottava kaikista senaikaisista heimomaitten kuvauksista, ilmestyivät ne sitten Unkarissa tai Suomessa.

Ensimmäisessä luvussa esitelty kahden kuukauden vierailu osoittautui niin hedelmälliseksi, että Túróczysa heräsi halu oppia suomea¹² ja tulla tänne niin pitkäksi ajaksi kuin se perheelliselle mie-

⁹ Túróczy, Zoltán: Finnek egyházi élete, Győr 1933.

¹⁰ Järventaus, Arvi: Itkevien pajujen maa: Unkaria sieltä ja täältä. WSOY Porvoo 1939, 7.

¹¹ Kodolányi, János: Suomi - a csend országa. 1937.

¹² Taipale, Pentti: Salatun voiman mies. Matti Pesosen elämä ja toiminta. 1980, 357-358.

helle oli mahdollista. Hänen vuoden 1932 adventtina pitämänsä edellä selostettu esitelmä osoittaa, että hän kahden kuukauden kokemusten perusteella tiesi tavattoman paljon, mutta että hänen saamansa kuva oli epätodellisen ruusunhohtoinen.

Suomessa Túróczy asui aina syyspuolelle saakka Kaarlo (K.E.) Rinteen luona Pietarinkadulla. Siellä Endre Zongor piti suomalaisille unkarinkielen kurssia, mihin Túróczykin osallistui ja tutustui siten suomen kielen salaisuksiin. Tapaamme hänet ensimmäisen kerran Helsingin Seuratuvan ompeluseuroissa 26.3.1935, jolloin hän puhui ehkä toisen sinä lukuvuonna Helsingissä opiskelleen pastori Pál Beyerin tulkitsemana:

"Olen siitä murheellinen, että minä en tällä kertaa voi puhua suomeksi. Tunnen kyllä muutamia suomenkielisiä sanoja ja vähän ymmärränkin sitä, mutta en osaa puhetta järjestää (laatia) kuin vain sanakirjan ja kieliopin avulla. Ja ymmärrän myös vielä sangen vähän suomalaista puhetta. Kuitenkin olen sangen paljon ymmärtänyt näistä seuroista.

Myös toinen, jo seuraavana päivänä Helsingin (Heränneiden) ylioppilaskodissa pidetty Túróczyn puhe on julkaistu Hengellisessä Kuukauslehdessä. Se alkaa:

"Minulla on suuri ilo neljän vuoden jälkeen uudestaan olla Suomessa. Vapaussodassamme oli unkarilainen runoilija, pastori Tompa. Hän kirjoittaa vapaussodan eräässä runossansa, nimeltä 'Haikara': 'Sinulle antoi Jumala kaksi isänmaata. Minulla on vain yksi, sekin on hukkunut.' Haikara on nimittäin kesällä Unkarissa, talvella Afrikassa. Tämä runoilija kadehti haikaraa, minä en kadehdi. Minä olen rikkaampi kuin haikara. Minulle Jumala antoi kolme isänmaata, yhden taivaassa ja kaksi tässä maailmassa: Unkarin ja Suomen. Suomessakin minä olen kotona, koska täällä ovat heimolaiseni, jotka eivät vain maallisesti, vaan taivaallisesti ovat heimolaiseni.

Yhden asian tähden kadehdin haikaraa: haikarat puhuvat kaikki samalla kielellä, Unkarissa ja Afrikassa, tällä tavalla: kelep, kelep, kelep..., mutta me emme ymmärrä toinen toistamme.

Minun täytyy pyytää anteeksi, että minä en osaa suomea puhua, vain lukea."¹³

Kotimaa julkaisi heti huhtikuun alussa Túróczyn Helsingin pappien veljespiirin kokouksessa pitämän puheen. Hän esitti sen oman kirkkonsa pappisliiton pääsihteerin ominaisuudessa. Toimitus mainitsee Túróczyn itsensä laatineen tervehdyksen suomenkielisen asun, jonka hän luki kokouksessa. Kopioin sen sanatarkasti tähän. Vaikka eräät "magyarismit" - sanajärjestys, predikaatti sivulauseiden lopussa, imperfekti perfektin tilalla ja objektin puute eräissä tapauksissa - ovat ilmeisiä, teksti todistaa, että Túróczyn suomen kielen taito oli jo melkoinen, vaikka hän ei vielä osannut sitä vapaasti puhua.

"Minulla on suuri kunnia Helsingin pappeinkokouksessa olla. Häpeän itseäni, että minä vielä en osaa suomea puhua, mutta kuitenkin suuri ilo on minulle se, että nyt minulla, joka Unkarin yleisen evankeelisen pappisliiton pääsihteeri olen, on tilaisuus terveisiä tuoda Unkarin yleiseltä evankeeliselta pappisliitolta, sekä sen esimieheltä, piispa (Sándor) Raffaylta, ja minun piispatani, Béla Kapilta.

Hengellinen ystävyys Suomen ja Unkarin evankelisen kirkon välillä on nyt voimakkaampi kuin ennen. Eräs sen syy on liturginen kysymys. Unkarin luterilaisen kirkon jumalanpalvelus oli kokonaan kalvinilainen. Kun Unkarissa roomalainen kirkko meidän kirkkoa vainosi ja kaikki temppelimme otti haltuunsa, olivat meidän jumalanpalveluksemme taloissa ja ladoissa ja metsän sydämessä. Täällä ei ollut alttaria ja niin hukkui vanha luterilainen liturgiamme, ja niin muuttui meidän jumalanpalveluksemme muoto kalvinilaiseksi. Vain Pohjoisunkarissa ja Eteläunkarissa jäi jotakin tästä vanhasta liturgiasta. Nyt koitamme uuden liturgian aineksista erään uuden liturgian tehdä. Tätä varten tekee paljon työtä piispa Raffay. Vaikea on, että Unkarissa paljon ihmisiä on, sekä yksinkertaisia että älykkäitä, vieläpä pappejakin, jotka luulevat, että jos alttaripalveluksen muoto on vuorottainen papin ja seurakunnan välillä, varsinkin jos pappi

¹³ Kaksi Zoltán Túróczyn puhetta. I. Olkaa hiljaa. II. Ei ole hyvä olla yksinänsä. Hengellinen Kuukauslehti 4/1935, 84-86.

alttarilla laulaa, se on jo roomalaista, ja me pelkäämme kaikkea, joka on roomalaista. Valmistavassa työssä meillä on suuri apu suomalaisesta liturgiasta. Kaksi vuotta sitten oli yleinen pappiskokous Győrissä. Täällä oli eräs jumalanpalvelus suomalaisella tavalla. Paavo Zászkaliczky piti, ja uudestaan Jouko Karanko piti jumalanpalvelukset suomalaisella tavalla Győrissä, Debrecenissä ja nyt tulee Budapestissa.

Toinen syy, jonka tähden hengellinen ystävyys Suomen ja meidän kirkon välillä on nyt voimakkaampi, on Saksan kirkon asema. Meidän maantieteellinen asemamme on sellainen, että teologiamme pääasiallisesti on yhteydessä Saksan kanssa. Sinne menivät useimmat ylioppilaammekin. Mutta nyt jo sellaiset meidän kirkomme miehet, joille oli luterilaista se, mikä Saksasta tuli, näkevät, että meidän täytyy mennä pohjoiseen, jos todellista luterilaista kirkkoa ja elämää etsimme. Tämä tarkoitusperä nyt varsinkin voimistui sen tähden, koska nyt yliopistoon tulee käytännöllisen teologian uudeksi professoriksi tohtori (Lajos) Jánossy, joka on pohjoismaisen teologian suuri ystävä. Hän oli yli vuoden Ruotsissa. Nyt on yliopiston teologisessa tiedekunnassa jo kolme professoria, jotka ovat Suomen ja Unkarin hengellisen ystävyyden suuria ystäviä: Paroni tohtori (Pál) Podmaniczky, professori tohtori (János) Deák ja professori tohtori Jánossy.

Kolmas syy on, jonka tähden hengellinen ystävyys Suomen ja meidän kirkon välillä nyt on voimakkaampi, tämä, että me nyt paremmin tunnemme suomalaiset uskonveljemme. Nyt on jo kymmenen suomalaista kirkonmiestä, jotka Unkarissa ovat olleet: Toivo Laitinen, Paavo Viljanen, Jouko Karanko pitemmän aikaa, ja piispa (Yrjö) Loimaranta, rovasti (E.W.) Pakkala, pastorit (Urho) Paljakka, (Jorma) Sipilä, (Aarre) Keravuori, Vilho Pesonen ja monta kertaa kouluneuvos Matti Pesonen. Ja nyt on jo myöskin kymmenen unkarilaista kirkonmiestä, jotka Suomessa ovat olleet. Piispa Raffay, paroni tohtori Podmaniczky, Gyula Dedinszky, Paavo Zászkaliczky, Gábor Sztehlo, Lajos Garam, Olivér Joób ja nyt Endre Zongor, Paavo Beyer, kaikki nämä ovat pappeja, ja minä.

Persoonallisen tuttavuuden ohella on nyt myöskin kirjallisuusyhteys voimakkaampi. Parooni Podmaniczky on kääntänyt Oravalan kirjan 'Erämaan profeetta' ja erään toisen kirjan, mutta ei suomen kielestä: Märta Edquistin Laestadiuksen elämäkerran. Paavo Viljanen on kääntänyt professori Pietilän kirjan: 'Synnin hätä' ja 'Jumalan rauha'. Nyt kirjoittaa Paavo Zászkaliczky Malmivaaran elämän ja Lajos Garam Suomen kristillisten kansanopistojen historian, ja sen ohella ilmoitamme me aina meidän sanomalehdissämme Suomalaiset kirkolliset tapahtumat 'Kotimaasta'.

Lopuksi sen tähden on nyt voimakkaampi hengellinen ystävyys Suomen ja meidän kirkkomme välillä, koska meidän kirkkomme jo näkee, kuinka suuri siunaus on meille unkarilaisille papeille Suomessa olla. Suomen kirkko on paljon suurempi kuin meidän kirkkomme, mutta yleensä myöskin hajalla asuva kirkko, kuten meidän kirkkomme. Jo nyt ovat meidän nuoret papit, jotka Suomessa olivat, kotona diasporatyössä: Gábor Sztehlo Hatvanissa, Olivér Joób Szabolcissa ja Lajos Garam Egerissä. Kaikki tekevät hyvää työtä ja niin peräkkäin ovat perustaneet uudet seurakunnat.

Me tiedämme, että tästä hengellisestä ystävydestä Suomen ja meidän kirkkomme välillä me emme mitään anna, mutta paljon saamme, mutta hengellisessä elämässä sääntö on niin, että siunausta tulee aina enempi, jos me sen jaamme.

Jumala antakoon, että Suomen kirkko saisi sen kokea!"¹⁴

Túróczy tilitti ensimmäisten viikkojen kokemuksia viikkolehtensä Harangszón huhtikuun lopulla ilmestyneessä numerossa. Pakinan nimi on Hiljaisuuden maassa.¹⁵

¹⁴ (Túróczy, Zoltán): Unkarin ev. kirkon tervehdys Suomen papistolle. Kotimaa 26/1935 5.4., 1 ja 4. - Suluissa olevat etunimet ovat tekijän lisäämiä!

¹⁵ Túróczy, Zoltán: Csendországban. Harangszó 18/1935. április 28, 144-145.

Toisena pääsiäispäivänä 21.4.1935 Túróczy piti suomenkielisen puheen Johanneksen kirkossa järjestetyssä kirkkojuhlassa. Sen alku kuuluu:

"Minä tuon teille paljon terveisiä Unkarista. Suomen ja Unkarin kansat ovat sukulaiskansoja, kuitenkin Suomen ja Unkarin välillä on suuri ero. Teidän maanne on kova kuin graniitti, meidän maamme on murea kuin juuri leivottu leipä. Teidän ilmanne on kylmä kuin järki, meidän ilmamme on lämmin kuin sydän. Mutta Jumalalle Suomen henki on murea kuin juuri leivottu leipä, ja Unkarin henki on kova kuin graniitti. Hengen ilma täällä pohjoisessa on lämpimämpi ja siellä etelässä kylmempi. Unkarin maa antaa ihmisille rikkaampia satoja, Suomen maa antaa Jumalalle rikkaampia satoja."¹⁶

Túróczyn kirjoituksia on julkaistu Hengellisen Kuukauslehden toukokuun numerossa.^{17 18}

Ensimmäiset viikot Helsingissä olivat ilmeisesti käyneet Túróczyn voimille. Vaikka monien tervehdyksien, saarnojen ja seurapuheiden valmistaminen kävi hyvin kielenopiskelustakin, hän halusi lukurauhaa. Sen hän löysi myöhemmin Neuvostoliittoon liitetyn Karjalan itäosasta Jänisjärven itäpuolen Suistamosta, jossa Loimolan rajaseutupappi Topi Vapalahti puolisonsa hammaslääkäri Saima Vapalahden kanssa tarjosi hänelle turvapaikan. Loimolasta kuutisen kilometriä itäkoilliseen on Kollaa, joka Talvisodassa kesti ylivoimaisen vihollisen jatkuvat hyökkäykset. Vapalahdet olivat silloin jo Karjalan kannaksella Uudenkirkon pitäjässä.

¹⁶ Toisena pääsiäispäivänä. Rovasti Zoltán Túróczyn puhe kirkkojuhlassa Johanneksen kirkossa Helsingissä. Hengellinen Kuukauslehti 5/1935, 99-104.

¹⁷ Túróczy, Zoltán: Rukoussunnuntaina. Hengellinen Kuukauslehti 6/1935, 123-124.

¹⁸ Túróczy, Zoltán: Mitä vanhat voivat tehdä. Rovasti Zoltán Túróczyn puhe heränteen vanhuksen Jenny Valkojan nimipäiväseuroissa. Hengellinen Kuukauslehti 6/1935, 127-128.

Saima Vapalahti kertoi minulle keväällä 1991, että Túróczy oli heillä parisen viikkoa. Aamuisin hän nousi jo viideltä, piti hiljaisen hetken hänen katekismuksensa kaavan mukaisesti ja syventyi sen jälkeen suomen kielen opintoihin. Seuraavana vuonna Suomeen lähtevälle Jenő Kunosille hän antoi neuvon, jonka mukaan joka päivä oli opittava kaksikymmentäviisi uutta suomen sanaa, ei enempää eikä vähempää. Hiljentymis- ja opiskeluaikana Túróczya ei saanut häiritä. Kello 9 hän tuli aamupalalle, ja sen jälkeen pidettiin pitkiä keskusteluja. Túróczy liikkui pitäjällä sekä Topi Vapalahden kanssa että yksin tutustuen siten rajakarjalaisten elinolosuhteisiin. Hän pystyi jo ymmärtämään sikäläistäkin murretta ja myös tekemään itsensä ymmärretyksi.¹⁹ Tosin Sole Kallioniemi on minulle kertonut, mitä eräs mummo sanoi kuultuaan Túróczyn puheen: "Kyllä tuo unkari on sukulaiskieli, kun minä ymmärsin melkein kaiken!"

Päästyään suomenkielisen puheen alkuun Túróczy käytti aina sitä. Muistan hänen kertoneen, miten joku suomenruotsalainen puhutteli häntä jossakin pappeinkokouksessa saksaksi. Kun Túróczy vastasi, että Suomessa hän haluaa puhua suomea, toinen kääntyi sanaa sanomatta kannoillaan ja jätti Túróczyn siihen paikkaan. Túróczy kertoi kerran, miten hän paluumatkalla Suomesta oli Baltian lävitse matkatessaan joutunut puhumaan saksaa erään matkatoverin kanssa. Tämä oli sanonut Túróczyn puhuvan saksaa hyvin, mutta sekoittavan puheeseen muutamia jonkin toisen kielen sanoja: ne olivat suomea!

Loimolasta palattua Túróczy saarnasi Helsingin diakonissalaitoksen kirkossa rukoussunnuntaina. Sen aiheena oli Rukous on diakonian äitinä ja diakonian voiman lähteenä.²⁰ Túróczyn Harangszólle lähettämä kirjoitus ilmestyi Unkarissa toukokuun lopussa. Kotimaa julkaisi siitä suomennoksen.²¹

¹⁹ Vapalahti, Saima: puhelinhaastattelu 13.3.1991.

²⁰ Túróczy, Zoltán: Rukous ja diakonia. Hengellinen Kuukauslehti 10/1935, 219-224.

²¹ Túróczy, Zoltán: Ezer ének országában. Harangszó 22/1935 május 21, 176-177.

²¹ Túróczy, Zoltán: "Tuhanten virsien maa." Suomi unkarilaisen silmin

Heinäkuun alussa Kiuruvedellä pidetyillä Herättäjäjuhlilla Túróczy piti puheen radioiduissa päiväseuroissa.²² Puheen tekstiä en ole löytänyt. Kiuruvedeltä matka suuntautui Nilsin Aholansaareen, jossa pidetyn heränneiden pappien kokouksen aikana myös Pál Beyer puhui seuroissa. Túróczyn seurapuheen aiheena olivat rovasti Väinö Malmivaaran Aholansaaren vieraskirjaan kirjoittamat sanat: "Viralta pantujen pappien ja muiden huonojen kokous". Túróczy sanoi mm:

"On vaikea sanoa ja kirjoittaa ja tehdä kaikkia johtopäätöksiä tästä lauseesta: 'Minä olen huono pappi, ja tämä kokous on huonojen pappien ja muiden huonojen kokous', mutta kaikkein vaikeinta on jäädä tälle pienelle paikalle, koska tämä on jokapäiväinen taistelu. Vain se voi jäädä tälle pienelle paikalle, joka ei jää sellaiseksi kuin on, vaan kasvaa aina alaspäin. Kaikkein vaikeinta on tulla joka päivä huonommaksi ja huonommaksi omissa silmissämme eikä koskaan luulla, että juuri tämän ajatuksen tähden minä en ole huono Jumalan silmissä. Monet ihmiset luulevat, että tässä pienessä paikassa ei ole hyvä olla, se on liian ahdas. Mutta Raamatussa on kirjoitettu (Sananlasku 28:14): 'Onnellinen se ihminen, joka aina on aralla tunnolla'. Unkarin raamatunkäännöksessä on tämä lause niin: Autuas on se ihminen, joka on aina peloissaan. Niin on. Autuuden tie on Golgatan tie, ja Kristuksen luo tulee vain se ihminen, joka on aina pelois-
saan, joka on aina sielun hädässä.

Olin Suomessa eräässä kirkkojuhlassa. Kirkkojuhlan jälkeen puhui seurakunnalle seurakunnan vanha rovasti ja sanoi: 'Tiedätkö te, miksi oli tämä Jumalan suuri armo? Minä tiedän. Siksi, että tietäisin, kuinka huono pappi olen!' Nyt, jos kotona Unkarissa kysytään minulta: 'Miksi olitte niin kauan Suomessa?', silloin voin sanoa: 'Siksi, että minä oppisin tuntemaan ja tietäisin,

nähtynä. Kotimaa 45/1935 21.6. S. 4.

²² "Vain Kristuksesta, eikä mistään muusta..." Tähänastisista valtavimmilla herättäjäjuhlilla Kiuruvedellä 12-15 tuhatta henkeä. Kotimaa 48/1935 5.7. S. 1-2.

kuinka huono pappi minä olen!"²³

Heinäkuun lopussa oli Harangszóssa Túróczyn Suomea koskeva kirjoitus "Valon valtakunnassa."²⁴

Olen kuullut, että Túróczy oli tehnyt Kuopion ja Savonlinnan välisen matkan laivassa. Suuri luonnonystävä oli ihastellut järvimaisemia. Syvimmän vaikutuksen häneen oli tehnyt Koukunpolvi. Hänen kerrotaan sanoneen, että se oli varmaan yksi niistä maailman ihanuuksista, joilla kiusaaja oli koetellut Jeesusta.

Savonlinnassa Túróczy osallistui siellä 7.-12.8. pidettyyn kristilliseen ylioppilaskokoukseen,²⁵ Kokouksen aikana tehtiin laivamatka Punkaharjulle. Silloin muistan tavanneeni Túróczyn ensimmäisen kerran. Havaitsin hänen istuvan Runebergin kummun rinteellä ja kirjoittavan jotakin lehtiöön. Hän valmisti silloin sitä esitelmäänsä, jonka hän saman päivän iltana piti ylioppilaskokouksessa vapaasti, välillä muistiinpanoihinsa turvautuen. En muista sen aihetta enkä ole sitä missään painettuna tavannut. Se käsitteli vanhurskauden eri muotoja. Hän kysyi itseänsä hurskaina pitäviltä ja hurskauttaan muillekin esitteleviltä: "Oletteko tosiaan niin pyhiä, ettette tarvitse Jumalan armoa joka päivä?" Puheen tinkimättömyys teki minuun syvän vaikutuksen ja osaltaan valmisti minua vastaamaan myöntävästi, kun minulta seuraavana kesänä kysyttiin, olinko halukas lähtemään stipendiaatiksi Unkariin. Olin myös nähnyt, miten pontevasti hän Savonlinnassa yritti värvätä teologian opiskelijoita vuodeksi Unkariin, tosin sillä kertaa tuloksetta.²⁶

²³ Túróczy, Zoltán: Minä vaivainen syntinen ihminen. (Seurapuhe Aholansaaren kokouksen aikana.) Hengellinen Kuukauslehti 7/1935, 147-148.

²⁴ Túróczy, Zoltán: Fényországban. Harangszó 27/1935, 220-223.

²⁵ Suomen XXXIX Kristillinen Ylioppilaskokous Savonlinnassa 7-12. VIII. 1935. Etsijä 4/1935, 62.

²⁶ Viljanen 1980, 32.

Koren, Emil - Voipio, Martti: Sukukansojen uskonyhteys. Unkarin ja Suomen kirkkojen suhteet. Herättäjä-Yhdistys. 1988, 91.

Kesän Túróczy käytti pääasiassa vierailuihin eri herätysliikkeiden kesäjuhlilla. Hän itse kertoi kerran minulle, miten hän niiden päätyttyä oli aivan läpiväsynyt. Hän poistui jollakin risteysasemalla junasta, etsi matkustajakodin ja nukkui siellä väsymyksensä pois. Kukaan ei tiennyt, minne hän oli hävinnyt. Túróczy kertoi myös, miten eräässä pappilassa pikkupoika oli kysellyt häneltä suomen sanojen unkarilaisia vastineita. Kun selvisi, että suomen maito on unkariksi tej, äännetään tai, poika juoksi keittiöön ja kysyi äidiltään, tiesikö tämä mitä maito on unkariksi. Eihän äiti sitä tiennyt, jolloin poika sanoi sen olevan kirpun!

Géza Kovácsin viimeisen muistokirjoituksen mukaan Suomen herätysliikkeiden väliset jännitykset olivat olleet Túróczylle pettymys.²⁷ Hän oli etsinyt yhteyttä myös edellämäinitun Christian Endeavour-liikkeen suomalaiseen haaraan, jotka silloin oli ollut Suomen Vapaakirkon käsissä. Kuten hän itse minulle toista vuotta myöhemmin kertoi, luterilaisen papin saama vastaanotto oli ollut jonkin verran ynseä. Túróczy oli ihmetellyt mokomaa kaunaisuutta ja sanonut, että hänen käsityksensä mukaan maan valtakirkko oli herätyshenkisin maailman kaikista kansankirkoista.

Matkakokemuksiaan Túróczy itse selosti neljässä Harangszóssa 1935 julkaisemassaan kirjoituksessa. Neljäs kirjoitus ilmestyi Harangszóssa Túróczyn jo palattua kotiin. Sen nimi on "Sukulaisten keskellä". Siinä hän sanoo, että unkarilaisilla on laulu: Suuressa maailmassa meillä ei ole ystävää. Suomen kokemustensa nojalla Túróczy vaati uuden laulun kirjoittamista. Siinä olisi pitänyt sanoa: Suuressa maailmassa meillä on hyvä ystävä. Suomessa olemme sukulaisten keskellä.²⁸

Kun kirkollisia kysymyksiä ei saatu suomalais-ugrilaisten kulttuurikousten ohjelmaan, Unkarin luterilainen pappisliitto kutsui Suomen ja Viron kirkkojen edustajia Budapestissa kevätkesällä järjestettä-

²⁷ Kovács, Géza: Isten embere. Túróczy Zoltán püspök (1893-1971). Evangélikus Naptár 1986, 50-51.

²⁸ Túróczy, Zoltán: Rokonok között. Harangszó 37/1935 szeptember 8, 301-302.

vään suomalais-ugrilaiseen pappeinkokoukseen. Sen kolmikieliseen ohjelmavihkoon Túróczy kirjoitti tervetuloivotuksen "Ihmesarvaan jäljillä":

"Esi-isiemme tarumaailmassa näyttelee huomattavaa osaa kuuluisa ihmesarvas, jota ajaessa kansamme löysi uuden isänmaan.

Me olimme aina unelmoivaa ja ihmeitä odottavaa kansaa. Emme katuneet sitä. Järkevät kauppasaksakansat saattoivat hymyillä meille. Siinä he olivat oikeassa, että ihmesarvas oli unta. Mutta uusi isänmaa oli todellisuutta. Siinä taas me olimme oikeassa.

Nykypäivinä on uusi näky vallannut sielumme: pyhä uni suomalais-ugrilaisten kirkkojen henkisestä yhteenliittymisestä. Ne, jotka inhimillisten mahdollisuuksien mukaan ajattelevat tulevaisuutta, viittaavat halveksivasti kädellään ja sanovat: Jälleen uusi ihmesarvas! Voi olla, että he ovat oikeassa. Mutta siinä taas me tulemme olemaan oikeassa, että ihmesarvaan ajoon lähtijät tuon epätodellisen sarvaan jäljillä löytävät jälleen todellisia arvoja.

Tällainen siunattu todellisuus uuden ihmesarvaan jäljillä on tämä suomalais-ugrilainen pappiskokouskin.

Me uskomme, että ihmesarvaan jäljillä Jumalan Pyhä Henki kutsuu kansaamme.

Ihmesarvaitten kansa! Noudattakaa kutsua!

Tulkaa!

Odotamme teitä!"²⁹

Tuohon pappiskokoukseen tuli Tallinnasta junassa Budapestiin tehdyssä matkassa 77 suomalaista ja kolmisenkymmentä virolaista.

²⁹ Finn-ugor lelkészgyűlés - Suomalais-ugrilainen pappeinkokous - Soome-ugri kiriku-opetajate kongress. Budapest 1937. Győr 1937.

Kokous todella lähensi kirkkoja. Esim. teologivaihtoa kesti vuoteen 1949 saakka ja sitä voitiin jatkaa uudelleen 1966.

Kesällä 1939 pidettiin Lappeenrannasta pappien heimoveljesleiri, jonka järjestelyihin Túróczy osallistui, mutta ei ehtinyt mukaan, kun hän oli pari kuukautta aikaisemmin ottanut vastaan Tiszan hiippakunnan piispan tehtävät.³⁰ Piispanvihkiäisissä pitämänsä saarnan hän oli päättänyt näillä sanoilla:

"Viime vuosisadan suurin suomalainen valtiomies: (J.V.) Snellman, Suomen (István) Széchenyi, sensijaan, että olisi esittänyt suuriluuloisen ohjelman, puhutteli kansaansa näin: "Pyytäkää Jumalalta suuria ajatuksia ja voimaa niiden toteuttamiseen!" Sitä pyydän Jumalalta ja te myös pyytäkää minun kanssani."³¹

Túróczy seurasi myötätuntoisena ja jännittyneenä Suomen talvi- ja jatkosotia. Hän tervehti jatkosodan alkamista tai oikeammin Saksan hyökkäystä Neuvostoliiton kimppuun tyydytyksellä. Niinhän mekin teimme, koska silloin virisi toivo Karjalan takaisin saamisesta.

Vielä ennen Unkarin joutumista sotaan Túróczy puhui talvisodasta Protestanttisen ylioppilasyhdistyksen Suomen illassa:

"Jos puna-armeija voittaa, Euroopan kulttuuri tulee kärsimään ja jos kaikki sivistys tuhoutuu, punainen kolossi tulee vyöryttämään sotilassaappaineen, verisine joukkoineen ja höyryjyrillään kaiken eikä se luovu johtamansa maailmanvalankumouksen ajatuksesta."

Piispanselostuksessa vuodelta 1940 hän kirjoitti:

"Kuluneen vuoden tapahtumista on syytä viitata maailman huomion keskipisteenä olleisiin tapahtumiin, erityisesti Suomen sotaan. - Suomen lumenpeittämällä graniittikallioilla käytiin taistelua elämästä ja kuolemasta. Suomen sankarivainajien kuolinilmoituksissa sanottiin heidän antaneen henkensä uskonnon ja

³⁰ Koren, Emil & Voipio, Martti: Sukukansojen uskonyhteys. 1988, 118.

³¹ Túróczy, Zoltán: Püspöki Beköszöntő 1939 Nyiregyházán. Győr 1939.

isänmaan puolesta. - Tämä sota oli siis myös uskonsotaa - Tulokset osoittavat, että suomalainen kristikansa saa kiittää säilymisestään tätä sotilaallista taistelua. Se, että Jumalan kansa voi järjestyneen jumalattomuuden valtakunnan naapurina häiritsemättä elää, rakentaa kirkkoja, soittaa kirkonkelloja Jumalan kunniaksi, on uskovaisen sotajoukon saavutusten seurausta, kun papit ja seurakuntalaiset rinta rinnan asettivat henkensä ja verensä uskonnon, kodin ja isänmaan alttarille."³²

Piispa sanoi vuotta 1941 koskeneessa selostuksessaan:

"Odottamatta tapahtui se, mitä meillä jokainen oli toivomalla toivonut, syttyi saksalais-venäläinen sota. Bolshevismin tuomion hetki koitti. Jäämereltä Mustalle merelle ulottuvalla monituhattakilometrisellä rintamalla käy valtava taistelu. Sodassa venäläisiä vastaan ovat saksalaisten rinnalla suomalaiset. Suurena aikana unkarilaiset, slovakit ja romanialaiset ovat jäädyttäneet vanhat loukkaukset, jättäneet keskinäiset välienselvitykset parempina aikoina hoidettaviksi ja asettuneet eri kansallisuuksista tulleiden vapaaehtoisten rinnalla sankarilliseen taisteluun. Idän ja lännen välillä käytävän maailmanhistoriallisen sodan kentillä vuotaa yhteen eri kansojen sotilaiden veri."

Unkarissa oli ilmestynyt talvisodan aikana ja sen jälkeen sotaa koskevia teoksia Suomen ja pohjoisen sotänäyttämön kartasta Suomen sodan kuvauksiin. Viljo Sarajan *Lunastettu maa* ja Paavo Virkkusen *Suomen taistelevan armeijan henki* ilmestyivät jatkosodan aikana.³³ Jälkimmäiseen Túróczy kirjoitti seuraavan esipuheen:

³² Tämä lainaus on, kuten seuraavatkin vastaavat lainaukset, otettu suoraan Nyíregyházan Kansantuomioistuimen päätöksestä 25.6.1945 (EOL Túróczy Zoltán evangélikus püspök népügyész ségi ügye. Megjegyzések a vadirathoz.) eikä niitä ole verrattu alkuperäisiin asiakirjoihin.

³³ Saraja, Viljo: *Megváltott ország. Élmények az 1939/40-es finn-orosz háborúból.* Finn eredetiből fordították: Garam Lajos és felesége Kallioniemi Sole. 2. kiadás. Fordító kiadása. Eger 1942.

Virkkunen, Paavo: *A harcoló finn hadsereg szelleme.* Fordította Molnár Rudolf. *A Magyar-Finn Társaság kiadása.* Atheneum, Budapest (1942).

"Koittaa aika, jolloin edessämme olevaa kirjaa arvioidaan kiinnostavien sielutieteellisten ongelmien kannalta. Se onkin varmasti omiaan sen tavattoman mielenkiintoisen kysymyksen tutkimiseen, minkälaisia muutoksia tapahtuu sotatantereella taistelevan sotilaan henkisessä elämässä. Mitkä kotoa tuodut henkiset arvot hän menettää tai muuntaa siellä, mitkä ovat piilotajuntaan jääneet muistot tai taistelukentän tiedostetut elämykset ja mitkä vaikuttimet ohjaavat hänen käyttäytymistään? Luotettavinta vastausta näihin kysymyksiin eivät anna hienot julistukset, eivät innoituksen hetket, vaan kotiin lähetetyt kirjeet, joissa rintamalla taistelevien sotilaiden henkinen elämä ilmenee täysin kaunistelemattomana. Sellaiset tiedemiehet, joilla on aikaa näperrellä sielutieteen ja kasvatustieteen kysymysten kimpussa, tulevat tästä kirjasta löytämään alojensa merkittävää tosiasioita-aineistoa.

Mutta me, joille taistelevat sotilaat eivät ole tutkimuskohteita eivätkä mikroskooppinäytteitä, vaan jotka kärsimme yhdessä heidän kanssaan siinä taistelussa, jota he käyvät meidän olemassaolomme puolesta, me näemme tässä kirjassa aivan muuta. Älköön kukaan panko pahakseen, että aikana, jolloin kaikki on alistettu maanpuolustukselle, tämäkin kirja johtaa ajatuksemme samaan suuntaan. Monelle ihmiselle on käynyt selväksi nykyisessä maailmansodassa, etteivät sodassa raha eivätkä rahalla ostettavat tarvikkeet ole kaikkein tärkeimpiä, vaan ihminen, ei niinkään lukumääränsä kuin laatunsa puolesta. Turhia ovat mitä korkeatasoisimmat sotavarusteet, vaikka niitä olisi määrättömästi, sillä kansa häviää sodan, ellei ihminen täytä paikkaansa tankeissa, lentokoneissa ja tykkien takana. Tässä suhteessa ansaitsevat erityistä huomiota pohjoiset sukulaisemme, pieni Suomen kansa, jonka Venäjän karhua vastaan käymää sankarillista taistelua koko maailma ihailee. Talvisodan aikana monet kyselivät suomalaisten sankarillisuuden selitystä. Tämä kirja tarjoaa siihen aineistoa.

On varma, etteivät monet lue tätä kirjaa tieteellisellä tarkkuudella eivätkä kiinnostuksesta maanpuolustussoppiin tai kunnioituk-

sesta sankareita kohtaan, vaan silmät kyynelissä. Näitä kirjeitä lukiessaan he ajattelevat omia puolisoitaan, isiään, poikiaan tai veljiään. Uskon kaiken tässä kirjassa kirjoitetun olevan heillekin kyyneliä kuivaavan lohdutuksen sanomaa.

Seuratkoon tätä kirjaa Unkarissakin sama Jumalan rikas siunaus kuin suomalaisten, tanskalaisten, ruotsalaisten ja saksalaisten sisariemme ja veljiemme käsissä!"³⁴

Osallistuessaan suomalaisen Raamatun 300-vuotisjuhlaan 1942 Túróczy lahjoitti suomenkielisiä Uusia testamentteja ja psalmeja rintamasotilaille jaettavaksi.³⁵ Helsingissä Túróczy puhui ainakin kaksissa seuratuvasa pidetyissä seuroissa, 18.10. ja 20.10.1942.³⁶ Tietoja Neuvostoliiton suhtautumisesta kirkkoon Túróczy oli saanut mm. 1939 unkariksi ilmestyneestä Inkerin viimeisen luterilaisen papin Aatami Kuortin muistelmista.³⁷ Ylä-Unkarista kotoisin oleva Suomessa opiskellut kirkkoherra Zoltán Endreffy kertoi minulle keväällä 1990 saaneensa siitä kirjasta tietää, mikä oli odotettavissa, kun venäläiset tulevat.

Kun puna-armeija oli 1945 miehittänyt maan ja jättänyt papit ja kirkot rauhaan, Túróczy joutui tilille näistä sanoista. Kuulusteluissa Túróczy kertoi mm, että opintomatkoillaan Suomessa hän oli ihastunut Suomeen, jossa johdonmukainen politiikka oli rakentanut harmonisen yhteiskunnan, taloudellisen hyvinvoinnin ja siveellisen

³⁴ Túróczy, Zoltán: (Előszó). Virkkunen Paavo: A harcoló finn hadsereg szelleme. Fordította Molnár Rudolf. A Magyar-Finn Társaság kiadás. Athenaeum. Budapest (1942).

³⁵ Koren - Voipio: m t, 109.

³⁶ Túróczy, Zoltán: Tie rauhaan. Puhe Helsingin seuratuvasa 18.10.1942. Hengellinen Kuukauslehti 12/1942, 245.; Túróczy, Zoltán: Lähde siis ja mene vain! Puhe kirkkoherra K.E.Rinteen lähtöseuroissa Helsingin seuratuvasa 20.10.1942. Hengellinen Kuukauslehti 11/1942, 230-231.

³⁷ Kuortti, Aatami: Pappina, pakkotyössä, pakolaisena. WSOY 1935. ; Kuortti, Aatami: Pap, száműzött, szökevény. Finn eredetiből fordította: Koren Emil. Harangszó kiadása. Győr 1939. - Piispan esittämät tilastot eivät ole tästä lähteestä.

vastuun. Túróczya syytettiin sotaan kiihottamisesta, mikä liittoutuneiden valvontakomission määräyksestä oli säädetty sotarikokseksi. Kansanoikeus antoi hänelle kymmenen vuoden kuritushuonetuomion. Syyttäjä oli vaatinut kuolemanrangaistusta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomio ei ollut lainvoimainen. Túróczy valitti siitä. Valitus johti Túroczyin vapautumiseen vankilasta jo 1.3.1946 ja parin vuoden odotuksen jälkeen siihen, että Kansanoikeuksien Valtakunnallinen Neuvosto jätti tuomion vahvistamatta.³⁸ Oikeusministeriö mitätöi 29.5.1948 Túróczya vastaan nostetun oikeusjutun.³⁹

Piispa Béla Kapin erottua huhtikuussa 1948 johtavan piispan tehtävistä Túróczy ei ollut ollut halukas ottamaan niitä vastaan niin kauan kuin oikeusjuttua ei ollut saatu päätökseen. Piispa Lajos Ordass oli valittu hoitamaan tehtävää väliaikaisesti. Kun hän kesäkuussa pyysi siitä vapautusta, Túróczysta tuli virkaiässä vanhin piispa, joka kesän ja syksyn aikana johti valtion kanssa käytyjä neuvotteluja. Ne johtivat valtion kanssa 14.12.1948 solmittuun konkordaattiin (Egyszemélyi), jossa luterilaisille taattiin oikeus pakolliseen uskonnonopetukseen. Túróczy valittiin Dunántulin hiippakunnan piispaksi Kapin jälkeen. Hän säilytti myös johtavan piispan aseman, kunnes valtio helmikuussa 1952 pakotti hänet eromaan sekä piispan että kirkkoherran virasta.

Lännessä tapahtumat tulkittiin Ordassin laittomaksi syrjäyttämiseksi, varsinkin kun hänkin joutui oikeuteen, tuomittiin tekaistujen syytösten nojalla kahdeksi vuodeksi vankeuteen ja kirkko toista vuotta myöhemmin vapautti valtion vaatimuksesta hänet virastaan. Unkarissa kesällä ja syksyllä 1948 vierailleet unkaria taitaneet diakoniapastori Reino Ylönen ja professori Aarni Voipio ymmärsivät Túróczya Kotimaalle antamissaan haastatteluissa ja Voipio Kirkkojen

³⁸ EOL Piispa Túróczyn oikeusjutun asiakirjat. Mikler, Erzsébet; Muis-tio.

³⁹ EOL Piispa Túróczyn oikeusjutun asiakirjat. Másolat. Az igazságügyi-minisztériumtól. 62.108./1948.I.M.X. szám.

maailmanneuvoston toipilaskodin johtajalle kirjoittamassaan kirjeessä, jonka tämä toimitti Geneveen.⁴⁰

Stalinin 1953 tapahtuneen kuoleman jälkeen alkanut liennytys johti mm siihen, että Kirkkojen maailmanneuvoston eksekutiivikomitean kokous voitiin pitää elokuussa 1956 Unkarissa Galyatetöllä. Jo ennen kokousta vaatimus Ordassin asian uudelleen käsittelystä oli esitetty lännessä, ja Ordass oli saanut siitä tiedon kahden Suomessa opiskelleen papin välityksellä. He olivat näyttäneet piispalle Suomesta jatkuvasti saamansa Kotimaan asiasta kertoneen numeron.⁴¹ Kokouksen aikana Unkarin kirkollisasiain viraston (AEH) ja KLM:n edustajat neuvottelivat Ordassista, jonka asemaan luvattiinkin korjaus. Túróczya ei näissä neuvotteluissa mainittu, mutta kansannousun alkamispäivänä 23.10.1956 AEH:n osastopäällikkö ja piispa Vető kävivät Győrissä pyytämässä Túróczylta, että hän suostuisi saarnaamaan myös Győrin ulkopuolella, minkä AEH oli aikaisemmin kieltänyt. Túróczy vaati täyttä rehabilitaatiota, minkä hän pian sai olojen vapautumisen seurauksena. Ordassin 3.11.1956 järjestämän epävirallisen neuvottelun pyynnöstä Túróczy suostui hoitamaan Pohjoisen hiippakunnan piispan tehtäviä. Helmikuussa 1957 hänet valittiin kolmannen kerran piispaksi. Jouluna 1956 hän esitti Unkarin radiossa suomenkielisen tervehdyksen:

Apostoli Paavali kirjoittaa korinttolaisille lähettämänsä kirjeen yhdeksännessä jakeessa seuraavaa: Hän, vaikka oli rikas, tuli teidän tähtenne köyhäksi, jotta te hänen köyhyystään rikastuisitte. Joulun historia on lyhyesti sanottuna tämä: Hän oli rikas ja tuli köyhäksi. Hän oli Jumala ja tuli ihmiseksi. Hän oli kaikkivaltias ja tuli itkeväksi pikkulapseksi. Hän astui taivaasta alas maahan, enkelien joukosta ihmisten joukkoon, valosta pimeyteen, rakkauden kotimaasta vihan valtakuntaan.

Hän teki kaiken tämän meidän tähtemme. Hän tuli ihmisen pojaksi, jotta me voisimme tulla Jumalan lapsiksi. Hän otti

⁴⁰ World Council of Churches/CICARWS/Hungary Graeflin Visser't Hooftille 28.12.1949.

⁴¹ Kotimaa 35/1956.

vastaan kodittomuuden. Hänellä ei ollut paikkaa, mihin päänsä kallistaa, jotta me voisimme laskea väsyneen päämme taivaallisen isämme povelle. Hän suostui siihen, että hänet laskettaisiin syntisten joukkoon siitä syystä, että me voisimme päästä vanhurskauteen. Hän kärsi, jotta meidän ei tarvitsisi kärsiä. Hän itki isänmaansa kohtaloa, että me voisimme elää rauhassa kotimaassamme. Hän kuoli, jotta me eläisimme. Hän astui helvettiin, jotta me pääsisimme taivaaseen.

Oi ihmeellinen rakkaus! Katson ihmetellen ja rukoillen syvyyteesi. Lankean polvilleni seimikehtosi ääreen, köyhä Jeesus, ja alistun valtaasi, minä vapahdettu, rikkaaksi tehty ihminen.

Vuoden 1957 kevään, kesän ja alkusyksyn aikana luterilaisella kirkolla säilyi työrauha, kirkko saattoi ottaa vastaan vieraita ulkomailta ja eräät pappismiehet pääsivät käymään Suomessa. Eräs vierailijoista oli rovasti Paavo Viljanen, joka kertoi Kotimaalle Túróczyn tapaamisesta: Mennessään tapaamaan piispa Zoltán Túróczya tämän virastoon hän oli kuvitellut kohtaavansa raihnaisen vanhuksen:

"Hämmästykseni oli suuri, kun tuossa istuikin sama nuorekas, toimellinen ja tarmokas setä, millaisena olin oppinut hänet tuntemaan 20 vuotta sitten. Kuva, jonka jokin aika sitten lähetin Kotimaalle ja jonka olin saanut kiertoteitse, on täysin epäonnistunut. Piispa tuntui olevan sama työmyyrä kuin kerran Győrissä. Viime tapaamisestamme lähtien hän on oppinut suomen kielenkin niin hyvin, että saatoimme vaivatta keskustella yhtä hyvin suomeksi kuin unkariksikin. Kesken kiireittensä hän tuli autooni, kun minun oli käytävä Suomen lähetystössä ja suoritettava muita virallisia tehtäviä."

Piispa ja piispatar Túróczy vierailivat Suomessa syys-lokakuussa 1957. Túróczyt saapuivat Turkuun Tukholman vuorolaivalla. Arkkipiispa Ilmari Salomies oli sihteerinsä Martti Parvion kanssa heitä satamassa vastaanottamassa. Myös Rudolf Molnár perheineen ja vanha ystävä K.E. Rinne olivat paikalla. Viimemainittu ojensi piispattarelle kauniin kimpun ruusuja. Piispa antoi pitkän haastattelun, jossa hän kertoi kuluneena aikana tapahtuneesta myönteisestä kehityksestä. Haastattelun loppusanat kuuluivat:

"Me pelkäsimme, että ne viisi vuotta, jolloin luterilaisen kirkon toiminta oli varsin hajanaista ja pirstoutunutta, sammuttaisivat elävän uskon liekin Unkarin kansan sydämistä. On suuri ihme, ettei näin ole käynyt, vaan että tuli on ilman ihmisten hoivaakin jatkuvasti kytenyt ja voinut nyt taas leimahtaa kirkkaampana palamaan. On meille suuri lohdutus ja suuri ilo, että Jumala tekee työtään silloinkin, kun ihmiset ovat siitä estyneet."⁴²

Túróczyt osallistuivat Helsingissä mm Sibeliuksen siunaustilaisuuteen, vierailivat Konviktissa ja Heränneiden ylioppilaskodissa, heränneiden seuroissa ja ystävien kodeissa. Kotimaa julkaisi kokonaisuudessaan hänen Johanneksen kirkon kirkkoillassa pitämänsä puheen.⁴³ Pappisliiton järjestämä kiertomatka oli riemukulku: Turku-Helsinki-Kuopio-Kiuruvesi-Pieksämäki-Mikkeli-Joutseno-Helsinki-Tampere-Karkku-Ylistaro-Lapua. Ylistarossa Túróczy tapasi vanhan ystävänsä Matti Pesosen vähän ennen tämän kuolemaa. Lapualla hän oli mukana synodaalikokouksessa. Matkalla lahjoitetut kolehdit Pappisliitto lähetti piispan kehotuksesta Unkarin kirkolle.

Suomen matkallaan Túróczy esiintyi lojaalisti maansa hallitusta kohtaan ja pyrki vastaamaan kysymyksiin tasapuolisesti. Hän oli oma itsensä: epäpoliittinen sananjulistaja. Juhliessaan häntä suomalaiset tiesivät, kuten he myöhemmin kertoivat, että se oli Zoltán-sedän joutsenlaulu. Sen hän itsekkin ilmaisi mm. kehottamalla Pappisliiton sihteeria ohjaamaan hänelle lähetettävän posti Győriin eikä piispan virkapaikalle Budapestiin.⁴⁴

Piispa piti seurapuheen 14.10. Lapualla Jaakko Suutalan talossa. Hän lausui ilonsa siitä, että hän sai taas olla Suomessa heränneitten seuroissa, tällä kertaa yhdessä vaimonsa kanssa. Hän puhui Jeesuksen parantamasta gerasalaisesta (Mark. 5:1). Puheensa lopuksi hän sanoi:

⁴² Kotimaa 74/24.9.1957, 1.

⁴³ Kotimaa 76/1.10.1957, 1, 4.

⁴⁴ Koren, Emil & Voipio, Martti: Sukukansojen uskonyhteys 1988, 137-138.

"Minulla olisi paljon kerrottavaa teille, mutta ainoa totinen kerrottava minulla on sama, mikä gerasalaisella miehellä oli kotonaan: 'Jeesus! Jeesus!'"⁴⁵

Seuraavan puheensa Túroczy piti Lapuan hiippakunnan synodaalikouksessa 15.10.1957. Sen aihe oli ansioton palvelija (Luuk. 17:10). Loppurukous kuului:

"Pyhä Henki! Näytä meille todeksi synti! Osoita meidät ansiottomiksi palvelijoiksi omissa silmissämme, että palveluksemme olisi hyödyllinen Herrallemme!"⁴⁶

Túroczyt tulivat Lapualta yöjunassa Helsinkiin. Hetken hallitusneuvos Eljas Kahran kodissa viivyttyään he matkustivat lentämällä Prahan kautta kotiinsa. Herännäisylioppilaskodin kuoro lauloi heille lentotoimiston edustalla Unkarin ja Suomen kansallislaulut.⁴⁷

Suomen Kirkon Pappisliitto järjesti Túroczyen kieromatkan Suomessa. Sen Jäsenlehti julkaisi piispan jäähyväiset "En minä jätä Teitä orvoiksi". Siinä hän sanoi mm.:

"Vähemmistöasemassa oleva Unkarin evankelisluterilainen kirkko on usein taistellut ja saa yhä taistella orpouden elinvoimaansa tuhoavaa vaikutusta vastaan. Tässä taistelussa Suomen heimokansan ja Suomen kirkon rakkaus merkitsee meille Jumalan antamaa siunattua voimalähdettä. Suomen kansa on koko sydämellään meidän puolellamme. Suomalaisugrilainen heimous ei ole vain tiedemiesten löytämä tosiasia. Tähän tunteeseen liittyy romantiikkaakin, mutta kun siitä tulee uskonveljeys, silloin Jumala ottaa pois romantiikan turhat koristeet ja se muuttuu Jumalan antamaksi rakkaudeksi.

Suomen matkallani sain kokea tämän rakkauden hämmästyttäviä esimerkkejä. Sydänten rakkaus, käsien uhrivalmius ja sielun

⁴⁵ Hengellinen Kuukauslehti 10/1957, 332-334.

⁴⁶ Hengellinen Kuukauslehti 10/1957, 327-329.

⁴⁷ Kotimaa 81/18.10.1957, 1.

esirukoukset puolestamme vahvistivat siinä uskossa, ettei pyhien yhteys ole vain uskonkappale, vaan kouriintuntuva todellisuus."⁴⁸

Túróczyen Suomen matkasta oli Evangélikus Életissä noin puolentoista palstan pituinen, Helsingin tuomiokirkon kuvalla varustettu haastattelu, jonka oli laatinut aikoinaan Ruotsissa opiskellut kirkkoherra Károly Hafenschner.

Vastauksena kysymykseen Suomessa tapahtuneista suurista muutoksista Túróczy sanoi, että maa oli kehittynyt suuresti taloudellisessa mielessä. Se oli rikkaampi kuin aikaisemmin. Hengellisessä mielessä oli tapahtunut muutosta. Sekularisaatio, maailmallistuminen näkyi selvemmin kuin ennen.

Kirkko rakentaa yksinkertaisesti ja pitäytyy klassiseen tyyliin, käyttää uudenaikaisia välineitä ja keinoja sekä pyrkii vahvistamaan sielunhoitoa.

Herätysliikkeet kuuluvat edelleenkin suomalaisen kristillisyyden kuvaan. Vanhat ja Unkarissakin hyvin tunnetut herätysliikkeet jatkavat työtänsä. Piispa oli ilokseen pannut merkille, että eri suuntien välinen jännitys oli lieventynyt.

Suomen kirkon kiusauksia koskevaan kysymykseen Túróczy vastasi, että hän näki niitä kaksi. Eletään yhä kansankirkon joukkopsykoosisa. Vaikka kirkot ovat täysiä, se ei merkitse sitä, että evankeliumi saavuttaa kaikki. Toiseksi kiusaukseksi piispa näki elintason palvonnan. Ei vain köyhyys ole kiusaus, vaan myös rikkaus. Suomessa oli syntynyt uusi kultainen vasikka.

Sananjulistusta koskevaan kysymykseen piispa vastasi, että Suomessa useimmat Suomen papit lukevat saarnansa saarnatuolissa. Se ei ole valmistautumattomuutta, päinvastoin, mutta se aiheuttaa eräänlaista sidonnaisuutta, jäykkyyttä, mikä on unkarilaisille perin outoa. Silti Suomen kirkoissa kaikuu vanha vakava, aina tuore evankeliumi.

⁴⁸ Suomen Kirkon Pappisliiton Jäsenlehti 6/1957, 152-154.

Oppimista unkarilaisilla oli siinä, että suomalaiset ottivat sielunhoidolliset käynnit vakavasti. Kirkko oli liikahtanut totutuista puitteistaan eikä enää odottanut seurakuntalaisten tuloa, vaan oli lähtenyt heitä etsimään: elleivät he tulleet kirkkoon, kirkko vietiin heidän keskelle.⁴⁹

Túróczy oli itse kirjoittanut Lelkipásztorin joulukuun numeroon 1957 Suomen vaikutelmistaan. Kirjoitukseen liittyi neljä kuvaa: Turun Ylösnousemuskappeli, Honkanummen siunauskappelit, Honkanummen suurempi kappeli sisältä ja Hietaniemen sankarihautausmaa, taustalla mahtava taiteellinen pronssiristi.

Túróczy lähtee rauhanomaisen rinnakkaiselon, koeksistenssin käsitteestä. Se on uusi yritys ongelmien ratkaisemiseksi ja perustuu elämän monivärisyyden tajuamiseen ja toteamiseen. On opittu, ettei elämää voida valaa yhteen ja samaan kaavaan eikä muuttaa kaikkia ihmisiä oman itsemme kaltaisiksi. Sensuuntaiset yritykset aiheuttavat jännitystä, etujen ristiriitoja, vihaa ja sotaa. Rauhanomaisessa rinnakkaiselossa erilaiset voimatekijät sietävät toisiaan, jopa pysyvät toistensa rinnalla rakkaudessa.

Túróczy oli Suomen matkallaan kokenut monia rauhanomaisen rinnakkaiselon muotoja: ihmisten ja eläinten, eri kieliryhmien, erilaisten maailmakatsomuksien ja erilaisten hurskaussuuntien välistä koeksistenssia.

Kyyhkysset eivät juuri väistelleet Helsingin kadulla kulkevia ihmisiä. Vanhan kirkon puistossa orava ei lähtenyt lähestyvää Túróczya pakoon, vaan heilutti hänelle häntäänsä.

Kolmekymmentäluvulla eri kieliryhmien välinen jännitys oli ollut selvästi tunnettavissa. Nyt siitä ei näkynyt jälkeäkään. Hautausmaalla kansalaissodan punaiset vainajat, talvisodan sankarivainajat ja kansalaissodan valkoiset vainajat lepäsivät rinnakkain. Heidät olivat sinne asettaneet elävät ihmiset, jotka hautojen edessä oleva risti, sovinnon puu oli opettanut ojentamaan kätensä vihollisilleenkin.

⁴⁹ Evangélikus Élet 35/17.1.1957, 1.

Kirkkohistorian todistuksen mukaan erilaisten hurskausmuotojen välillä vallitsee aina suuri jännitys. Oma totuus määritellään siten, että se toinen ei ole oikea kristitty. Túróczy oli mukana sellaisen hiippakunnan pappeinkokouksessa, jossa elää rinnakkain kolme herätysliikettä, jotka usein ovat olleet jyrkästi vastakkain ja siten loukanneet sitä Vapahtajaa, joka rukoili että hänen omansa olisivat yhtä. Vaikka aihe oli kipeä, herätysliikkeiden kutsumusajatus⁵⁰, Túróczyn pelkäämää ankaraa sanataiston ei syntynyt. Keskustelu oli asiallista, totuutta etsivää, toisten näkökohtia kunnioittavaa ja kaikkia henkilökohtaisuuksia karttavaa. Túróczyn sydän täyttyi kiitollisuudella, kun hän näki rauhanomaisen rinnakkaiselon mahdolliseksi myös eri herätysliikkeiden välillä.⁵¹

Olin Unkarissa 3.-17. marraskuuta 1957. Kotimaahan kirjoittamistani matkakuvista⁵² ilmenee, että Túróczy oli Korenin kanssa asemalla vastaanottamassa, kun juna iltamyöhällä toi minut Wienistä. Muistan, että Korenin ollessa kauempana piispa vähän hämillään sanoi, että minut on majoitettu Koreneille, koska rovasti oli sitä kovasti pyytänyt. Dezséryn ystäväpiiriin kuulumista pidettiin ilmeisesti rasi-tuksena, vaikka toisaalta Túróczy keskusteli niihin aikoihin paljon Korenin kanssa kirkkopolitiikasta, kuten tämä muistelmissaan kertoo.

Korenin kokemus oli, että kirkkopolitiikan syvissä vesissä joko ihmisen pää painetaan veden alle tai hänet vedetään jaloista syvyyteen. Hän oli oppinut, että silloin kun kaksi junaa syöksyy toisiaan vastaan samalla raiteella, törmäystä ei voi estää asettumalla niiden väliin. Törmäyksen voi torjua vain siten, että joku vetää hätäjarrua. Politiikan tehtävänä on jarrun hakeminen. Se on diplomatiaa. Vielä oli opittava näkemään asiat ikäänkuin sivulta päin, tarkkailemaan tapahtumia henkilökohtaisista eduista riippumatta ja arvioimaan oikein osapuolten voimavarat. Menestymisen ehtona oli ymmärtää tarvitta-

⁵⁰ Taipale, Pentti: Piirteitä herätysliikkeiden kutsumusajatuksesta. Synodaaliväitöskirja 1957.

⁵¹ Lelkipásztor 1957 December, 610.

⁵² Kotimaa 92/26.11.1957, 3.; II, Kotimaa 93/29.11.1957, 3.

essa väistyä, jopa nurkumatta niellä yhtä ja toista, ei omaksi edukseen, vaan asian puolesta. Yhteisillä iltakävelyillä Túróczy usein toisti Sándor Reményikin sanoja tämän runosta *Sólyom-madár* (Tuulihaukka): "Nyt sinun on rohjettava olla viisaasti varovainen!" Siten hän torjui törmäyksen ja löysi hätäjarrun. Niin hän säilytti jotakin korvaamatonta, sananjulistuksen vapauden ja mahdollisuuden.⁵³

Marraskuun 9. päivänä 1957 läksin Túróczyn seurassa Győriin, missä lauantain iltakirkossa esitin unkariksi tervehdyksen ja puhuin piispan tulkitsemana. Sunnuntaina olimme läheisen Bőnyin seurakunnan 50-vuotisjuhlassa. Suurtilalliset olivat olleet luterilaisia. Nyt heistä oli jäljellä kaikkensa menettänyt vanha aatelisnainen, joka juhla jumalanpalveluksen jälkeen näytti meille silloisen kotinsa, entisen alustalaisensa vajan.

Volkswagen-bussilla Budapestiin aamuvarhaisella tehdyn matkan jälkeen osallistuimme vielä samana päivänä kahden Nógrádin komitaatissa sijaitsevan seurakunnan tilaisuuksiin, Legéndin kirkon 150-vuotisjuhlaan ja Vanyarcin korjatun kirkon uudelleenvihkimiseen. Kun autonkuljettaja pelkäsi ajaa uhkaavan sateen kastelemaa kura-tietä, oli illaksi palattava Budapestiin.

Piispa otti minut mukaansa, kun hän seuraavan päivän iltapuolella lähti Balatonin rannalle Gyenesdiásiin. Kapernaum-nimisessä vanhainkodissa oli keskiviikkoamuna Somogyin-Zalan rovastikunnan lääninrovastin ja maallikkojohtajan virkaanasettajaiset. Tilaisuutta ei voitu pitää rovastikunnan omalla alueella, koska se oli rajavyöhykettä. Tilaisuudessa oli mukana myös piispa Ordass.

Varhain torstaiaamuna jatkoimme matkaa Győriin. Muistan, miten piispa torkkui kuljettajan vieressä pää nyökkyen. Elettiin ensimmäisen Sputnikin aikoja. Kerroin vast'ikään kuulemani vitsin: "Miksi kuuta ei ole viime aikoina juuri näkynyt, ja miksi se on korkeintaan punastellen kurkistellut pilvien raosta?" - Vastaus: "Se häpeää, kun sille on syntynyt venäläinen baby." Kasku miellytti piispaa. Hän pyrskähti nauramaan monta kertaa toistaen: "Orosz bébije született!"

⁵³ Koren, Emil Szeptimák (Kézirat EOL) 1988, 397.

Túróczyn Suomen vierailun aikana ja myös kiertäessän Unkaria hänen mukanaan olin tullut yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että hän tiesi kolmannen piispuutensa jäljellä olevan ajan lyhyeksi.

Túróczy ei kutsuista huolimatta enää päässyt Suomeen. Erityisen selvästi Unkarin hallituksen uudelleen häntä kohtaan herännyt epäluulo ilmeni, kun Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta kutsui hänet kunniatohtoriksi 1963. Luterilaisen maailmanliiton yleiskokouksen yhteydessä pidetyssä promootiossa tohtorin arvo myönnettiin hänelle poissaolevana. Kun reportterit kysyivät matkaluvan epäämisen syytä, piispa Zoltán Káldy viittasi vanhaan kansanoiden tuomioon, mutta perui puheensa parin päivän päästä. Káldy oli ennen piispaksi tuloaan ollut aktiivisesti mukana Túróczyn johtamassa herätysliikkeessä. Muistaakseni vielä tämän jälkeen sanoin Káldylle, että parasta suhdetoimintaa Suomeen päin olisi ollut Túróczyn päästäminen tänne saarnamatkalle. Káldy myönsi tämän ja lupasi puhua asiasta kirkollisiasiain virastolle, mutta asiasta ei tullut mitään.

Vuonna 1965 ilmestyi Túróczyn saarnakirja *Aukene Herättäjä-Yhdistyksen* kustantamana ja myytiin pian loppuun. Tekijä oli toimittanut kirkkovuoden 1955-56 saarnat Tampereen Kalevan seurakunnan kirkkoherralle, rovasti Paavo Viljaselle, joka oli opiskellut Sopronissa 1931-1932. Tämä oli suomentanut ne ja antanut *Herättäjä-Yhdistykselle* julkaistaviksi.⁵⁴

Kirja oli jo valmiiksi ladottuna, kun yhdistyksen puheenjohtaja, piispa Olavi Kares katsoi, ettei sitä voitu julkaista Unkarin valtion ja kirkon johdon tietämättä. Yhdistyksen toiminnanjohtaja TT Jussi Kuoppala kysyi kirjeellisesti piispa Zoltán Káldyn suostumusta. Tämä pyysi viivyttämään kirjan julkaisemista ja lähetti Emil Korenin neuvottelemaan asiasta.

Koren, jolle oli annettu tehtäväksi estää kirjan julkaiseminen, matkusti kesällä 1964 Lapualle, luki oikovedoksen ja huomasi kirjan poliittisesti täysin vaarattomaksi, puhdasta evankeliumia sisältäväksi

⁵⁴ Túróczy, Zoltán: *Aukene* 1965.

postillaksi. Hän ymmärsi, ettei kirjan ilmestymistä voitu estää. Hän sai Herättäjä-Yhdistyksen suostumaan siihen, että se julkaisi vuosikirjassaan 1965 Káldyn esitelmän "Diakonia - kirkon elämänmuoto, jonka tämä oli pitänyt Pozsonyissa (Bratislava), kun hänet oli vihitty siellä kunniatohtoriksi.⁵⁵ Paavo Viljanen käänsi tämänkin. Siten Túróczyn kirja ei aiheuttanut vaikeuksia kahden veljeskirkon suhteille, joiden kehittämistä sovittiin virallisesti seuraavana vuonna, vaan päinvastoin edisti niitä.⁵⁶

Piispa, TT Zoltán Túróczyn kuoltua sanomalehtimiehet pyysivät Nyíregyházan kirkkoherralta Zoltán Endreffyltä vainajan elämäkertatietoja. Ne hän löysi tämän suomenkielisen kirjan esipuheesta. Niitä ei silloin ollut muuten saatavana Unkarissa.⁵⁷

Olin saanut tehtäväkseni etsiä tämän saarnakirjan unkarinkielisen käsikirjoituksen Suomesta. Se ei onnistunut. Sensijaan kirkkoherra Géza Kovácsin avustuksella löysin maaliskuussa 1990 käsikirjoituksen jäljennöksen Győrissä säilytettävästä piispa Zoltán Túróczyn kirjallisesta jäämistöstä. Kovács on toimittanut sen kustantajalle ja minä olen kirjoittanut siihen esipuheen. Kustantaja ei ole pystynyt sitä julkaisemaan.

Túróczyn kuoltua hänen muistonsa oli niin arka asia Unkarin hallitukselle, että kirkollisasianvirasto yritti kieltää mainitsemasta hänen saamaansa kunniantohtorin arvoa Emil Korenin Evangélikus Életiin laatimassa muistokirjoituksessa, johon se kuitenkin tuli.⁵⁸ Géza Kovácsin siunauspuhetta ei julkaistu Unkarissa, mutta tämä toimitti sen Paavo Viljaselle, joka suomensi ja julkaisi sen Elämän Sana-lehdessä.⁵⁹

⁵⁵ Herättäjän vuosikirja 1965, 24-44. (Diakonia - kirkon elämänmuoto.)

⁵⁶ Koren, Emil: Szeptimák 1988, 491-494.

⁵⁷ Haastattelu Zoltán Endreffy 20.3.1990 Nyíregyházassa.

⁵⁸ Evangélikus Élet 49/1971.; Korenin suullinen ilmoitus tekijälle lokakuussa 1990.

⁵⁹ Elämän Sana 8/1972.

TÚRÓCZYN SUOMEKSI ILMESTYNEET TEOKSET

- 1941 Hänen nimensä on ihmeellinen, suom. Matti Pesonen
1943 Harhatie, suom. Rudolf Molnár
1944 Kannekirje Jumalan lapsia vastaan. suom. Rudolf Molnár
1949 Kaivolla, suom. Rudolf Molnár
1956 Joko - tai, suom. Elmi Molnár
1958 Saarnoja teoksessa Ainoa ratkaisu, suom. Rudolf ja Elmi Molnár
1965 Kaivolla, suom. Paavo Viljanen

CASTRENIANUMIN TOIMITTEITA:

1. Erkki Itkonen, Terho Itkonen, Mikko Korhonen, Pekka Sammallahti: Lapin murteiden fonologiaa. 1971.
2. Pekka Sammallahti: Material from Forest Nenets. Grammatical Sketch, Two Short Texts, Vocabulary. 1974.
3. Pertti Virtaranta: Vienalaisia lastenlauluja. 1973.
4. Mikko Korhonen, Jouni Mosnikoff, Pekka Sammallahti: Koltansaamen opas. 1973.
5. Seppo Suhonen: Liivin kielen näytteitä. 1975.
6. Vilho Nissilälle 21.8.1973.
7. Lauri Posti ja Terho Itkonen (toim.): FU-transkription yksinkertaistaminen. 1973.
8. Eero Kiviniemi, Ritva Liisa Pitkänen, Kurt Zilliacus: Nimistöntutkimuksen terminologia. Terminologin inom namnforskningen. 1974.
9. Seppo Suhonen: Lähisukukielten muoto-oppia ja lainasuhteita. 1974.
10. Eila Hämäläinen ja Kaisu Juusela (toim.): Castrenianum. 1975.
11. Eila Hämäläinen und Kaisu Juusela (red.): Castrenianum. 1975.
12. Vienan runonlaulajia ja tietäjiä. Aatu Kurosen (1907), Petri Lesosen (1908) ja Iivo Marttisen (1908) muistiinpanot. Julk. Helmi Virtaranta. 1975.
13. Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen symposiumi Petroskoissa 26.-27.3.1974. 1975.
14. Pekka Sammallahti: Sodankylän saamelaisten entistä elämää Elsa-Marja Aikion kertomana. 1975.
15. Pertti Virtaranta: Karjalaisia sananlaskuja ja arvoituksia. 1976.
16. Fennistiikan opinnäytteitä 1886-1975. 1977.
17. Juha Janhunen: Samojedischer Wortschatz. Gemeinsamojedische Etymologien. 1977.
18. Pertti Virtaranta: Inkeriläisiä sananlaskuja ja arvoituksia. 1978.
19. Kaisu Juusela ja Heikki Paunonen (toim.): Murrenäytteitä sadan vuoden takaa. 1978.
20. Ilmari Vesterinen: Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus Tuuloksen murteessa. 1980.
21. Tamás Márk ja Pirkko Suihkonen (toim.): Folia Hungarica 1. 1981.
22. Jarmo Elomaa (toim.): Inkerin bibliografia. 1981.
23. Kasvumaa. Eeva Niinivaaran kirjoituksia vuosilta 1923-1981. 1981.
24. Viljo Tervonen ja Irene Wichmann (toim.): Suomalais-unkarilaisten kulttuurisuhteiden bibliografia vuoteen 1981. 1982.
25. Mikko Korhonen ja Pertti Virtaranta (toim.): Ulkomaanlehtorit Unkarissa 17.-22.5. 1982. 1983.
26. Fennistiikan opinnäytteitä II. 1984.
27. Lauri Kettunen: Vatjan kielen Mahun murteen sanasto. 1986.
28. Ilkka Firon ja Mikko Korhonen (toim.): Folia Hungarica 2. Unkaria Suomessa. 1987.
29. Aulis J. Joki: Kaukomailta ja työkammiosta. 1988.
30. Ritva Liisa Pitkänen, Jorma Rekunen ja Jyrki Kalliokoski (toim.): Lapinjoen varrelta. 1988.

CASTRENIANUMIN TOIMITTEITA:

31. Seppo Suhonen (toim.): Ferdinand Johann Wiedemannin muisto. 1989.
32. Tiit Kukk: Vesjegonskin karjalaisten tšastuškoja. 1989.
33. Márta Csepregi (toim.): Folia Hungarica 3. Helsingin yliopiston Unkarilainen laitos 60-vuotias. 1989.
34. Márta Csepregi (toim.): Folia Hungarica 4. Esitelmää unkarin kielestä. 1989.
35. Riho Grünthal, Sirpa Penttinen & Tapani Salminen (ed.): IFUSCO 1988. Proceedings of the Fifth International Finno-Ugrist Students' Conference, Helsinki, 22-26 May 1988. 1989.
36. Johanna Laakso (toim.): Komin kansan ensimmäinen runoilija. 150 vuotta I.A. Kuratovin syntymästä. 1990.
37. Juha Janhunen: Material on Manchurian Khamnigan Mongol. 1990.
38. Folia Hungarica 5. Szathmári István: Fejezetek a magyar költői stílus történetéből. 1990.
39. Pertti Virtaranta: Keskusteluja Valev Uibopuun kanssa - Vestlusi Valev Uibopuuga. 1991.
40. Juha Janhunen: Material on Manchurian Khamnigan Evenki. 1991.
41. Matti Puntila: Impilahden karjalaa. 1992.
42. Mati Erelt ja Tiiu Erelt: Virolais-suomalainen kielitieteen sanasto. 1992.
43. Folia Hungarica 6. Görömbei András: A magyar irodalom rövid története. 1992.
44. Jyrki Kalliokoski ja Kirsti Siitonen: Suomeksi maailmalla. Kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta. 1993.
45. Fennistiikan opinnäytteitä III. 1993.
46. Julius Mägiste: Noorusaja tallermaa ja külahahvas. 1994.
47. Mikko Cajanus ja Sándor Csúcs (toim.): Folia Hungarica 7. Yhteyksiä. 1994.